

Резюме

В статье исследовано классификации нетарифных ограничений. Автор рассмотрел основные признаки, на основании которых осуществляется разделение отмеченных ограничений.

Ключевые слова: нетарифные ограничения, внешнеэкономическая деятельность, критерии, механизм регулирования, скрытый характер, барьеры.

Summary

In the article investigational classifications of untariff limitations. An author considered basic signs on the basis of that the division of the marked limitations comes true.

Key words: untariff limitations, foreign economic activity, criteria, adjusting mechanism, hidden character, barriers.

Отримано 20.02.2012

С. В. БОДНАР

Сергій Вікторович Боднар, здобувач Київського університету права НАН України

ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЙНИХ ОЗНАК РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ

Адміністративне судочинство як галузь юридичної науки є об'єктивним явищем. Воно розглядається в якості чинного законодавства і судової практики його застосування, а також історії та теорії. Предметом адміністративного судочинства є відносини, які виникають у результаті звернень до адміністративного суду з адміністративним позовом фізичних і юридичних осіб для вирішення суперечок суб'єктом владних повноважень чи оскарження його рішень (нормативно-правових чи правових актів індивідуальних дій), дій чи бездіяльності¹.

Таким чином, предметом адміністративного судочинства є відносини, які виникають у зв'язку з порушенням публічно-індивідуального права суб'єкта. І тому право адміністративного судочинства як процесуальне право спрямоване саме на забезпечення чіткого застосування норм матеріального права до конкретних життєвих ситуацій, щоб унеможливити виникнення при цьому фактичних та юридичних помилок² при прийнятті рішень.

Систематизація практики прийняття рішень адміністративних судів може і повинна стати об'єктом глибокого наукового аналізу взаємовідносин суб'єкта права і владних структур. Лише рішення, прийняте в належному судовому процесі неупередженим суддею з повноцінною оцінкою доказів і доводів, може дати якісний результат. Особливо складно цей процес відбувається тоді, коли законодавство, яке регулює спірні відносини, є суперечливим і нечітким, а етичний бік справи допускає різні оцінки ознак судових рішень.

Ось чому питання класифікації ознак рішень, однієї із складових частин адміністративного судочинства, є актуальним і потребує розробки та постійної уваги як на практичному, науковому, так і на законодавчому рівні.

Метою статті є аналіз і визначення класифікаційних ознак рішення адміністративного суду, його елементів і складових, а також динаміки розвитку.

У науковій літературі та в публікаціях точиться дискусія навколо того, що законодавчо не закріплено основних критеріїв оцінки та визначення ознак судових рішень. У результаті суди не мають достатньою мірою чітких рекомендацій та науково розроблених критеріїв з цього приводу. Деякі автори³ просто констатують, що виділення адміністративної судової юрисдикції в окремий галузевий адміністративний суд у системі загальних судів України як ефективний метод захисту громадян від незаконних та недоцільних рішень органів державної влади і місцевого самоврядування характеризується своєю невизначеністю в КАСУ стосовно розробки ознак обґрунтованості судового рішення. Найбільш аргументовано можна вважати позицію Н. Болотіної, яка зазначає класифікаційні ознаки судових рішень відповідно до юридичної відповідальності⁴. У навчальному посібнику «Основи адміністративного судочинства та адміністративного права»⁵ розглядаються нормативно-правові акти – рішення, дію яких поширено на невизначене або визначене загальними ознаками коло осіб, виділені ознаки делегованих повноважень для прийняття рішень, наголошується на визначенні хоча б рамкових критеріїв для оцінювання рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних структур, що характеризує відсутність повноти характеристики класифікаційних ознак рішення суду. Зважаючи на висунуті перед юридичною наукою і практикою вимоги удосконалення, а також концептуальне обґрунтування напрямів і шляхів формування однієї з фундаментальних галузей права, досить вагомими в цьому напрямі є праці таких визначних вчених – фундаторів наукової школи, як: О. М. Якуба, А. П. Ключніченко, Р. С. Павловський, Л. П. Юзьков, І. М. Пахомов, Є. В. Додін, В. В. Копейчиков, І. В. Мартянов, О. Ф. Фрицький, В. В. Цветков, Ю. С. Шемшученко, М. Й. Штефан та деяких інших.

Відомі юридичні тлумачення правозахисних актів як метод пізнання правової матерії з позиції позитивного права дає змогу автору статті вийти в дослідженнях за межі закритого кола одномірних, лише юридичних явищ, і надає можливість проаналізувати основи, а, може, і передоснови права з наданням правових ознак категорії «судового рішення» методологічного та методичного характеру.

Дослідження проблеми формування і прийняття законних і обґрунтованих судових рішень свідчить, що головною особливістю адміністративного права є різноманітність та значна чисельність його джерел, які обумовлюються широтою розгляду судових справ, потребами їх вирішення в судовому процесі.

Це вимагає прийняття правових рішень на різних рівнях (від законів до нормативних приписів місцевих державних адміністрацій, рішень органів місцевого самоврядування), розміщення адміністративно-правових норм в активах, що належать до інших галузей чинного законодавства, наявності в одному нормативно-правовому акті поряд з матеріальними нормами і процесуальних приписів.

Виняткове різноманіття джерел адміністративного права зумовлює теоретичне і практичне значення розподілу їх на види та групи з різними критеріями, проведення наукової та практичної класифікації.

Згідно з великим тлумачним словником сучасної української мови (2001 р.) «Класифікація» – це система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками властивостями, а «Ознака» – це риса, властивість, особливість кого, чого-небудь. На цій основі виділяються класифікаційні ознаки⁶, притаманні суду як такому:

1) він володіє найширшою компетенцією щодо вирішення юридичних справ, які виникають з факторів правопорушень (його юрисдикція поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі й суспільстві, за винятками, прямо передбаченими Конституцією і законами України);

2) рішення суду можуть бути скасовані лише в апеляційному чи касаційному порядку і тільки іншим судовим органом (жоден юрисдикційний орган іншого виду не вправі зробити це);

3) рішення, що набрало законної сили, є обов'язковим до виконання всіма іншими суб'єктами правоохоронних відносин і діє на всій території України;

4) лише суд ухвалює свої рішення ім'ям України.

Водночас слід звернути увагу, що згідно з ч. 2 ст. 8 КАС суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосувань практики Європейського суду з прав людини» суди України (в тому числі й адміністративні) застосовують практику Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини при розгляді справ як джерело права.

У рішеннях Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини при застосуванні принципу верховенства права сформульовано такі його ознаки: 1) визнання пріоритетності домінування, визначальної ролі прав людини у діяльності держави; 2) поширюваність цієї пріоритетності, цього принципу на діяльність усіх без винятку органів держави; 3) правова визначеність становища людини у тій ситуації, в якій вона перебуває; 4) неприпустимість затримання особи на невизначений і непередбачений термін, якщо воно не ґрунтується на законі чи судовому рішенні; 5) обсяг будь-якого правового розсуду й способі його здійснення мають бути з достатньою ясністю визначені законом; 6) наявність громадської довіри до судів як до гарантів справедливості, майже безвиняткова можливість доступу до суду; 7) наявність судового контролю за втручанням виконавчих органів у права людини; 8) підпорядкованість судовому рішенню усіх органів держави, безвиняткова обов'язковість його виконання будь-якими органами і посадовцями; 9) можливість скасування вищим судом рішення нижчого суду, яке не набрало чинності; незмінність, неоспорюваність остаточного судового рішення, яке набрало чинності; 10) невтручання законодавчої влади у відправлення правосуддя; 11) забезпечення державою, у разі застосування смертельної зброї, швидкого й ефективного розслідування справи її органами.

Формулювання ознак принципу верховенства права надає суддям адміністративних судів інструмент до правильного та однакового його застосування при здійсненні адміністративного судочинства.

З огляду на це можна дійти висновку, що серед багаточисленних ознак можна виділити ознаки, які притаманні рішенням суду. В Кодексі адміністративного судочинства України визначено види, порядок ухвалення судових рішень, зміст постанови, ухвали, виправлення описок, роз'яснення судового рішення. Проте не визначено, якими ознаками повинно характеризуватись рішення на всіх етапах судового розгляду справи, як ці характеристики групувати, класифікувати. Наприклад, ознаки для відкриття провадження судової справи за наявними обставинами щодо судових рішень, які набрали законної сили, можуть бути такі⁷: 1) визнаний неконституційним закон, яким керувався суд при ухваленні рішення; 2) встановлені істотні обставини, які не були відомі і не могли бути відомі особі, яка зверталася до адміністративного суду із заявою, скаргою і вони впливають на правильність прийнятого у адміністративній справі рішення; 3) вироком у кримінальній справі, що набрав законної сили, встановлена заздалегідь неправдивість показань свідка чи потерпілого, завідомо неправдивість висновку експерта, завідома неправдивість документів або речових доказів, що потягло винесення незаконного чи необґрунтованого рішення по суті справи; 4) вироком у кримінальній справі, що набрав законної сили, встановлено злочинні дії осіб, які брали участь у розгляді справи, чи їх представників або злочинні дії суддів, які розглядали справу; 5) рішення, вирок, ухвала суду, які стали підставою для прийняття судом рішення по суті адміністративної справи, скасовані у встановленому законом порядку.

Адміністративному суду підвідомчі справи, що виникають з публічно-правових спорів у сфері конституційних і адміністративно-правових відносин фізичних і юридичних осіб з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, посадовими і службовими особами.

Визначені повноваження адміністративного суду, відповідно до ознак за яких він розглядає справи: 1) за скаргами та заявами на рішення, дії чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб; 2) за скаргами на акти Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності їх законам України; 3) за скаргами на правові акти, рішення Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади, державних адміністрацій щодо відповідності їх Конституції України та законам України; 4) за скаргами щодо відповідності Конституції чи законам України рішень органів місцевого самоврядування; 5) за зверненнями суддів судів загальної юрисдикції про здійснення щодо них дисциплінарного провадження; 6) за скаргами у випадках, передбачених виборчим законодавством; 7) за спорами, що впливають з адміністративного договору; 8) за іншими спорами, що віднесені до юрисдикції адміністративного суду⁸.

Як бачимо, навіть за цими повноваженнями адміністративного суду об'єктивно потребують розробки та оптимізації ознаки для прийняття обґрунтованих рішень.

При дослідженні даної проблеми вагоме значення має розробки схеми зводу ознак рішень суду, за якою повинен розподілятися увесь масив судових рішень. Планування таких робіт слід розглядати як функцію, що має бути пов'язана з іншими програмами та планами розробки схеми Зводу Законів України. Такий підхід повинен передбачати поділ масиву рішень на розділи, які своєю чергу, матимуть підрозділи, де об'єднуються прийняті судові акти.

У першому наближенні рішення адміністративного суду можуть класифікуватись за кількома ознаками: 1) за різновидами: постанова, ухвала, додаткове чи часткове судове рішення; 2) за рівнем прийняття: рішення суду першої інстанції, апеляційної інстанції, касаційної інстанції, Верховного Суду; 3) від обсягу вирішених питань: завершальні, часткові, додаткові.

З аналізу норм чинного законодавства випливає, що судові рішення залежно від стадії судового процесу, на якій вони ухвалюються, можуть бути кінцевими, тобто такими, якими закінчується розгляд справи (ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 158) та проміжними, якими провадження у справі не закінчено (ст. 115, ч. 1 ст. 227 КАС).

У науковій літературі⁹ подається більш розгорнута класифікація ознак рішень адміністративного суду. За формою зовнішнього вираження судові рішення можуть бути письмовими або усними. Постанови суду можуть мати лише письмову форму, а ухвали – письмову або усну. При цьому ухвали за наслідками розгляду апеляційних та касаційних скарг викладаються виключно у письмовій формі.

За юридичними наслідками судові рішення можуть розподілятися на рішення про присудження (про виконання або утримання від виконання певних дій), рішення про визнання (про наявність або відсутність правовідносин), конститутивні рішення (про перетворення правовідносин, тобто їх припинення чи зміну).

Окремі письмові рішення викладаються у формі ухвали щодо залишення позовної заяви без розгляду, відкриття провадження в адміністративній справі, об'єднання та роз'єднання справ, забезпечення доказів, визначення розміру судових витрат, продовження та поновлення процесуальних строків, передачі адміністративної справи до іншого адміністративного суду, забезпечення адміністративного позову, призначення експертизи, виправлення описок і очевидних арифметичних помилок, відмови в ухваленні додаткового судового рішення, роз'яснення постанови, зупинення провадження у справі, закриття провадження у справі, залишення позовної заяви без розгляду та з інших питань, які вирішуються поза судовим розглядом.

Наведений перелік не є вичерпним, оскільки окремим документом можуть викладатися також ухвали з інших питань, які вирішуються під час судового розгляду (ч. 4 ст. 160 КАС). Саме тому важливо досконало проаналізувати стан, доповнити перелік і науково обґрунтувати всі ознаки судових рішень, щоб знати застосування аналогій Закону України «Про адміністративну процедуру», коли адміністративні суди при прийнятті рішень посилаються на норми цивільного процесуального Кодексу України, чим порушують ст. 5 КАСУ, допускаючи помилки.

При цьому слід враховувати, що до загальних вимог, яким мають відповідати судові рішення, можна віднести такі ознаки, як повнота, зрозумілість, безальтернативність та справедливість. Деякі з цих вимог прямо передбачені законом, а інші напрацьовані правовою наукою і судовою практикою. Рішення, які вступають у законну силу, набувають властивостей (ознак) неспростовності, внятковості, обов'язковості. Повнота і всебічність судового рішення, про яку йдеться в ст. 159 КАС, з одного боку, означає, що встановлені судом факти повинні відображати обставини, які існували чи існують об'єктивно, а з іншого – що всім наведеним обставинам надана вичерпна правова оцінка.

Зрозумілим є рішення, в якому суд у визначеній законом послідовності, чітко, без неоднозначного трактування дав відповідь на питання, які він вирішує при прийнятті постанови (ст. 161 КАС) або щодо суті клопотання чи іншого питання, що вирішується ухвалою. У таких рішеннях вступна, описова, мотивувальна та резолютивна частини узгоджуються між собою відповідно до класифікаційних ознак адміністративних рішень. Таким чином, у центрі цих міркувань радше знаходиться питання про те, наскільки нові виклики юридичним підходам є актуальними і можуть призвести до іманентних змін у процесі формування і прийняття компетентних науково обґрунтованих, законодавчо узгоджених рішень адміністративного суду.

Розкриття сутності класифікаційних ознак рішень дають можливість адміністративному суду плідно виконувати адміністративно-процесуальні права з раціонального врегулювання різноманітних ситуацій у контексті існування багатополюсних інтересів суб'єктів права і їх прояснення в законності і обґрунтуванні прийнятих судом постанов та ухвал при розгляді судових справ.

- ¹ Кодекс адміністративного судочинства України на 16 вересня 2011 року. – К.: Алеута; ЦУЛ, 2011. – 128 с.
- ² Самсін І. Побудова управлінської моделі адміністративного судочинства: теоретико – практичні проблеми. / Самсін І. // Судоустрій і судочинство в Україні. – К.: Мінюст України, 2006. – № 1–2. – 20 с.
- ³ Самсін І. Вказана праця; Стефанюк В. Адміністративний процесуальний кодекс України / Стефанюк В. // Право України. – К.: Мінюст України, 1999. – № 12. – 17 с.
- ⁴ Болотіна Н. Про класифікацію ознаки юридичної відповідності / Болотіна Н. // Право України. – К.: Мінюст України, 1999. – № 7. – 121–123 с.
- ⁵ Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: Навчальний посібник / За ред. Куйбіди Р. О., Шишкіна В. І. – К.: Старий світ, 2006. – С. 376, 380, 382.
- ⁶ Адміністративна юстиція України: практика / Посібник // За заг. ред. О. М. Пасенюка. – К.: Істина, 2007. – 406–407 с.
- ⁷ Стефанюк В. Вказана праця.
- ⁸ Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: Навчальний посібник / За ред. Куйбіди Р. О., Шишкіна В. І. – К.: Старий світ, 2006. – С. 376, 380, 382.
- ⁹ Адміністративна юстиція України: практика. Посібник / За заг. ред. О. М. Пасенюка. – К.: Істина, 2007. – С. 406–407.

Резюме

У статті вперше проаналізовано зміст і наукове значення таких феноменних категорій, як об'єкт і суб'єкт правовідносин, об'єктивність і суб'єктивність факторів впливу на формування і прийняття безпомилкових, судових рішень та в адміністративній судовій практиці.

Ключові слова: об'єкт, суб'єкт, права, об'єктивне суб'єктивне, адміністративне право, суд, рішення, позивач, права, свобода людини, судовий процес.

Резюме

В статье впервые проанализировано содержание и научное значение таких феноменных категорий, как объект и субъект правоотношений, объективность и субъективность факторов влияния на формирование и принятие безошибочных, судебных решений и в административной судебной практике.

Ключевые слова: объект, субъект, права, объективное субъективное, административное право, суд, решение, истец, права, свобода человека, судебный процесс.

Summary

The article first analyzes the content and scientific value of such phenomennyh categories as the object and subject of legal objectivity and subjectivity factors influence the formation and adoption infallible, judicial decisions and administrative litigation.

Key words: object, subject, right, unbiased subjective, administrative law, court decision, the plaintiff, rights, freedoms, judicial process.

Отримано 18.06.2012

Я. С. КАЛМИКОВА

Яна Сергіївна Калмикова, аспірант Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

РЕЧОВІ ДОКАЗИ ЯК ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Носіями доказової інформації у адміністративному судочинстві є не тільки фізичні особи та створені ними різноманітні письмові докази, але й об'єкти матеріального світу, тобто речові докази. Окремі питання застосування речових доказів у процесуальній діяльності розглядалися такими вченими як Є. О. Артамоною, В. Д. Арсеньєв, В. В. Баранковою, В. М. Бевзенком, В. А. Бігуном, В. В. Богуцьким, С. В. Васильєвим, М. М. Видрею, В. В. Волковою, В. Н. Галузою, В. В. Гордєєвим, Г. Ф. Горським, Т. О. Гужвієм, Н. В. Жогіним, С. В. Ківаловим, О. В. Кузьменком, Є. Г. Коваленком, В. К. Колпаковим, В. В. Комаровим, А. Т. Комзюком, В. О. Лазаревою, Є. Г. Мельником, Л. М. Ніколенком, Ю. К. Орловим, С. В. Познишевим, В. Є. Теліпком, М. К. Треушніковим, Ф. Н. Фаткуллінін, С. Я. Фурсою, Е. В. Хахалевою, М. О. Чельцовим, М. Й. Штефаном та ін. Втім, як свідчать матеріали практики, в адміністративному судочинстві не поширені такі засоби доказування й правозастосовці майже не відрізняють їх від письмових доказів. Між тим, в адміністративному судочинстві речові докази можуть мати місце у справах за позовами до